
 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-1-154-159>

 <https://orcid.org/0000-0001-9128-5678>

БІДЕНКО Лариса

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка катедри журналістики та філології,
Сумський державний університет
e-mail: l.bidenko@drl.sumdu.edu.ua

УДК 37:811.161.1'367.625'243(075.8)(045)

**ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНЕ НАВЧАННЯ ЧИТАННЮ ТА ГОВОРІННЮ У ПРОЦЕСІ
ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (НА ДИДАКТИЧНОМУ
МАТЕРІАЛІ ПОСІБНИКА «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА». РІВЕНЬ В1)**

У статті висвітлено питання взаємопов'язаного навчання української мови як іноземної, що реалізується через комунікативно-діяльнісний підхід.

Авторами статті зазначено важливість взаємодії усіх видів мовленнєвої діяльності, що сприяє формуванню комунікативної компетенції інокомунікантів; подано аналіз наукової та дидактичної літератури з проблеми дослідження; акцентовано увагу на актуальності вивчення педагогічних аспектів щодо взаємопов'язаних видів мовленнєвої діяльності, зокрема читання та говоріння. У статті надано спробу описати методичну стратегію роботи над відпрацюванням умінь сприймати та розуміти текст й відтворювати у мовленні здобуті навички.

З урахуванням єдності читання й говоріння у статті описано і представлено три фази видів мовленнєвої діяльності, що впливають на процеси встановлення логічних зв'язків, визначення смислових частин повідомлення, викори-

стання лексем, граматичних форм, конструкцій, що сприяють правильній побудові фраз і речень, умінню оперувати своїми знаннями, реалізувати їх в усному мовленні. У статті подано розгалужену систему типів текстів, що відповідає рівню В1, та представлено систему вправ, що відповідає реальним комунікативним потребам студентів.

Ключові слова: українська мова як іноземна; взаємопов'язане навчання; читання; говоріння; комунікативна потреба; текст; види текстів; зразки завдань.

Постановка проблеми. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови як іноземної реалізується через навчання мовленнєвої діяльності. Саме цей вид діяльності цікавить лінгводидактів не тільки як взаємодія людей у процесі спілкування, але й як набір структурно і змістовно організованих мовленнєвих актів у процесі навчання мови.

Взаємопов'язане навчання видам мовленнєвої діяльності є одним із головних принципів комунікативно-діяльнісного підходу. Визначається взаємопов'язане навчання реальними комунікативними потребами студентів. Врахування рівня володіння мовою змінює структурні та змістовні мовленнєві акти. Спостереження за навчальним процесом та багаторічний досвід роботи з іноземними студентами показав, що формування комунікативної компетенції відбувається через взаємодію усіх видів мовленнєвої діяльності. Навчання говорінню чи письму неможливо без сформованих умінь розпізнавати та розуміти текст, тоді як аудіювання неможливе без процесу говоріння тощо.

Лінгводидакти визнають, що найскладнішим видом мовленнєвої діяльності є говоріння, яке забезпечує усне спілкування іноземною мовою в діалогічній і в монологічній формах. Не менш важливим є і процес читання, оскільки воно допомагає в оволодінні мовним матеріалом.

Читання іноземною мовою як комунікативне уміння та засіб спілкування є, поряд з усним мовленням, важливим видом мовленнєвої діяльності та найбільш розповсюдженим способом іншомовної комунікації. Оскільки мова йде про відтворення навчального тексту, який має бути прочитаним і зрозумілим, суттєвим є питання щодо єдності і специфіки читання й говоріння як видів мовленнєвої діяльності.

Таким чином, необхідно розробити спеціальну систему навчання, яка б відповідала потребам сучасного навчального процесу, а саме: вільному володінню мовою, вмінню висловлювати свої думки, розуміти співрозмовників, користуватися усною мовою, а також відтворювати та інтерпретувати письмову інформацію.

Мета статті – описати методику взаємопов'язаного навчання читання та говорінню у процесі викладання української мови як іноземної на дидактичному матеріалі посібника «Українська мова як іноземна. Рівень В1».

Аналіз наукової літератури. У царині лінгводидактики вищої школи останнього двадцятиріччя опубліковано значну кількість наукових праць, присвячених проблемі формування комунікативної компетентності, пошуку ефективних підходів до навчання української мови як іноземної (О. Антонів, З. Бакум, К. Гейченко, І. Зозуля, С. Костюк, І. Кушнір, Д. Мазурик, М. Мацюк, Н. Ніколаєва, В. Ніколаєнко, О. Туркевич, В. Статівка, Н. Ушакова, Г. Швець та ін.).

Окремі аспекти проблем взаємопов'язаного навчання мови в закладах вищої освіти висвітлено в працях таких науковців, як З. Бакум, А. Богуш, М. Греб, С. Карамана, О. Копусь, О. Кулик, О. Кучерук, І. Кучеренко, О. Любашенко, Л. Мамчур, Л. Овсієнко, С. Омельчук, Н. Остапенко, А. Попович, В. Статівка, І. Хом'як та ін.

Проте єдність і специфіка навчання читання й говорінню недостатньо описана та висвітлена в методиці викладання української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Кожен вид мовленнєвої діяльності визначається єдністю трьох фаз. На думку О. Вержанської, цими фазами є: 1) мотиваційно-спонукальна фаза, що пов'язана з механізмом мотивації; 2) орієнтовно-дослідницька; 3) виконавча. Останні дві фази пов'язані з загальнофункціональними механізмами, серед яких виділяють:

- випереджальне відображення;
- усвідомлення;
- оперативну та постійну пам'ять.

Розглянемо кожну фазу з урахуванням єдності читання й говоріння. Перша – мотиваційно-спонукальна – визначає вид читання (ознайомлювальне, навчальне, оглядове чи пошукове). Використання будь-яких текстів на кожному етапі навчання має бути вмотивованим і цілеспрямованим, відповідати основній меті та завданням уроку, спонукати до реалізації лексико-граматичних та синтаксичних конструкцій, що містяться у тексті, у мовлення.

Друга фаза – орієнтовно-дослідницька. Вона спирається на встановленні зв'язків у процесі читання. Ця фаза має кілька важливих етапів – смислове промовляння, розпізнавання графічних образів, встановлення змістовних зв'язків між словами у словосполученнях, реченнях і розуміння тексту в цілому.

На думку С. Горохова, розуміння висловлювань і текстів спирається на аналітично-синтетичні процеси, що протікають на декількох взаємопов'язаних рівнях. Правильне сприйняття фонем та їхнє структурування у складові та лексичні одиниці. Розуміння значень слів, яке передбачає безліч напрямів реалізації орієнтовних операцій: а) орієнтування в можливій омонімічності (відкритого і прихованого); б) орієнтування в мовленнєвому контексті; в) орієнтування в частоті вживання слів і т. п. Розуміння значень фраз, яке може ускладнюватися: а) розбіжністю глибинних семантико-смислових і поверхневих синтаксичних структур; б) невідповідністю реальної послідовності подій порядку їх опису в мовленні; в) дистантними і підлеглими грама-

тичними конструкціями; в) складністю парадигматичних відносин, які фіксуються в синтагматичній послідовності фраз і т.п. Розуміння змісту тексту може мати різну глибину і якість: а) рівень розуміння основного предмета висловлювання або тексту – того, про що йде мова; б) рівень розуміння основного змісту (значення) висловлювання або тексту на основі виділення ієрархії тем (підтем) і рем; в) рівень розуміння сенсу висловлювання або тексту в контексте взаємодій суб'єкта з світом та іншими людьми (мотиваційно-змістовний зміст) (Літвінова, 2013, с. 345).

Третя – виконавча фаза – завершує акт комунікації і включає мовленнєву дію, тобто вона максимально приєднується до процесу говоріння (або внутрішньому промовлянню).

Отже, єдність читання та говоріння доводить важливість формування умінь не тільки розпізнавати закодовані графічні знаки, але й умінь усвідомлювати й розуміти інформацію з подальшою реалізацією прочитаного в мовленні.

Текст дає взірці функціонування мовленнєвих засобів у їхніх різноманітних формах. Як вища комунікативна одиниця тест виявляє особливості функціонування лексики та граматики, скориговані відносини між темою/ситуацією та її мовним втіленням. Згідно з дослідженнями, навчальний текст як продукт мовленнєвої діяльності автора є основною формою передачі знань студентам, змістовою одиницею навчання. О. Вержанська і Т. Лагута зазначили, що призначення навчального тексту полягає у засвоєнні інформації студентами, а під час її передачі – вплив на свідомість студентів, мотивування їх на роботу з навчальним матеріалом (Вержанська, Лагута, 2016, с. 44).

У тексті реалізується відображення дійсності, усі модальні характеристики промови: багатоаспектне ставлення того, хто говорить до змісту висловлювання, до ситуації спілкування, до співрозмовника. Саме відпрацювання вмінь, потрібних для встановлення логічних зв'язків, визначення смислових частин тексту, використання лексем, граматичних форм, конструкцій сприяють правильній побудові фраз і речень, умінню оперувати своїми знаннями, реалізувати їх в усному мовленні.

Оскільки головною метою є все-таки говоріння, то виникає питання про включення різноманітних типів текстів у навчальний процес.

Зауважмо, що у стандартах з української мови як іноземної подано типи текстів

за рівнями володіння мовою. Оскільки предметом нашого дослідження є тексти рівня В1, то зазначимо, які типи відносять науковці до цього рівня: – вивіски в громадських місцях; – написи й оголошення в межах певної теми; – короткі оригінальні тексти й оголошення, пов'язані із приватною, публічною, професійною та освітньою сферами життя; – короткі газетні і журнальні статті з описом подій; – рекламні тексти; – меню і рецепти; – розклад руху транспорту; – інструкції до побутових приладів; – формуляр з особистими даними, наприклад, для запису в бібліотеку, для членства в клубі / секції; – довідка; – листівки, короткі приватні листи; – електронні листи, факси, смс-повідомлення; – брошури, проспекти, плакати; – уривки оригінальних прозових художніх текстів (новел, оповідань, повістей, романів), доступних для сприйняття на рівні В1; – деякі види ділових паперів: анотація, відгук, рецензія; – щоденники, мемуари (Мазурик, Антонів, 2020, с. 40).

Наведемо приклади різних типів текстів та завдань до них, які сприяють розвитку комунікативних умінь, поданих у підручнику з української мови як іноземної (рівень В1) (Субота, 2024).

1. *Робота над текстом короткої газетної статті з описом подій.* Розпочинається робота з читання тексту. На рівні володіння В1 читання може бути вголос (одним студентом або кількома) чи про себе. Перед читанням варто звернути увагу на умову завдання. Вона має бути чітко сформульована і зрозуміла студентам. Наприклад, прочитайте текст, скажіть, про що ви дізналися. Використовуйте у відповідях складносурядні речення.

Тереценки

Про родину Тереценків в Україні не чув хіба що зовсім байдужий. Наприкінці XIX і на початку XX століття на їхні кошти було побудовано чимало будинків у Києві, які й сьогодні прикрашають столицю України. Це, зокрема, Музей Тараса Шевченка (колишній палац родини Тереценків), Київський політехнічний інститут, будівля консерваторії (сьогодні тут розміщена Національна музична академія України), Володимирський собор, Історичний та Художній музеї, Національна медична бібліотека та ін.

Першим відомим підприємцем у цій родині був Артемій Тереценко, син чернігівського козака, який оселився в колишній гетьманській столиці місті Глухові (нині – Сумська область). Спочатку він торгував хлібом і деревиною. Пізніше розбагатів, почав будувати цукрові заводи. Сини Артемія Микола та Федір продовжили справу батька. Цукор, який виробляли на їхніх заводах, постачали в багато країн світу.*

На сімейному гербі родини Терещенків написаний девіз: «Прагнення до суспільної користі». Саме так і жили підприємці Терещенки. Брати дбали про гідні умови праці для своїх робітників: при кожному заводі були школа, лікарня, лазня, пральня, їдальні. Працівники мали право на безкоштовне житло і харчування. Династія Терещенків мала правило: 80 відсотків прибутку віддавати на благодійність.

У рідному Глухові за свої кошти вони відбудували Трьох-Анастасіївський собор, збудували чоловічу та жіночу гімназії, учительський інститут, лікарню, цілі вулиці для бідняків. Коли в Глухові родині стало тісно, Терещенки переїхали до Києва. Тут вони й віддавали значну частину своїх прибутків на благодійність, підтримували вдов і сиріт, будували лікарні, приютки для бідних. (Газета «Глухівщина»).

Післятекстові завдання, як правило, до кожного тексту такого виду містять таку умову: 1. Який ще заголовок можна запропонувати до цього тексту? 2. Дайте відповіді на запитання. 3. Прочитайте. Оцініть інформацію. Чи погоджуєтесь Ви з цим чи ні? Оформіть свою відповідь за зразком. Зразок: А. Так, я вважаю, що ця відповідь є правильною. Б. Ні, я переконаний, що це не так.

Дієвим і ефективним для розвитку комунікативних умінь є завдання й ситуативного типу – наприклад, уявіть, що вас попросили поділитися своїми враженнями про Україну та українців. Складіть невеликий текст, використовуючи моделі речень: Мені подобається Україна (чому?), тому що... Мені не подобається в Україні (що саме?)... Я думаю, що в Україні + прикметник у найвищому ступені порівняння + іменник (наприклад, найкрасивіші жінки). Я хочу жити в Україні (чому?), тому що...

2. Робота над оголошенням в межах певної теми. Уміння аналізувати та висловлювати свою думку щодо прочитаного реалізується за таких умов: 1) читання тексту; 2) відповіді на запитання; 3) включення елементів тексту у власне висловлювання. Наприклад, прочитайте оголошення про день відкритих дверей в університеті (див. рис.1). Дайте відповіді на запитання (де, коли і ким проводиться захід, що ви можете дізнатися, яку інформацію отримати). Скажіть, чи проводяться такі заходи у вашій країні? Опишіть їх.

Шановний абітурієнте!
28 листопада, о 12 годині,
в актовому залі головного корпусу пройде
ДЕНЬ ВІДКРИТИХ ДВЕРЕЙ.

Запропуємо Вас на зустріч з ректором університету, деканами факультетів, викладачами.

Ви дізнаєтесь про:

- історію університету
- нові програми
- вступні іспити

Ви зможете отримати інформацію про:

- кожний факультет
- спеціальності

Рис.1

3. Меню і рецепти. Робота з цими текстами є цікавою і різноманітною. Пошук і складання рецептів спонукає до розширення словникового запасу, розуміння тенденції створення даних типів текстів та формування власних суджень. У посібнику з української мови. Рівень В1 є такі завдання: знайдіть в Інтернеті рецепт приготування українського борщу. Розкажіть, як готувати «Матусин борщ», використовуючи поданий малюнок. Уведіть до своєї розповіді наведені дієслова (див. рис. 2)

Рис. 2

4. Робота над короткими привітальними листами. Зразок завдання. Прочитайте листівки. Знайдіть, яке привітання відповідає малюнку. Визначте відмінки іменників після дієслів вітати, бажати, зичити. Складіть привітання (на вибір).

А. Шановна Маріє Олександрівно!

Дозвольте привітати Вас зі святом весни і побажати Вам гарного настрою, щастя, успіхів у вашій нелегкій роботі.

Ваші колеги

Б. Дорога Ірино!

Вітаю тебе з днем народження. Від щирого серця бажаю тобі щастя, здоров'я, радості, успіхів у навчанні.

Твоя подруга Олена

В. Олексію!

Вітаємо тебе і твою сім'ю з Новим роком! Від щирого серця зичимо тобі, твоїй дружині Світлані, твоєму сину Тарасу всього найкращого в новому році!

Твої друзі

Г. Дорогі Надіє та Богдане!

Вітаю вас з найщасливішим днем у вашому житті – весіллям! Від щирого серця зичу вам любові, щастя і міцного здоров'я.

Віктор Сміян

Висновки. Комунікативно-діяльнісний підхід успішно реалізується через єдність процесу читання та говоріння. Орієнтація змісту навчання на спілкування призводить до зміни підходів щодо методичної системи навчання української як іноземної. Науковці одностайні в питанні текстоцентризму сучасного уроку з іноземної мови. Вміння читати та сприймати зв'язну структуру тексту призводить до можливості опанування певних одиниць системи мови, яка вивчається у мовному оточенні без відриву від контексту. Все це сприяє правильному вибору та вживанню слова у відповідному мовному середовищі.

Список бібліографічних посилань

- Біденко, Завгородній, Кисельова, 2020 – Біденко, Л.В., Завгородній, В.А., Кисельова, Г.І. (2020). Українська мова як іноземна. Рівень В1: навчальний посібник. Суми. Університетська книга. 368 с.
- Вержанська, Лагута, 2016 – Вержанська, О., Лагута, Т. (2016). Креолізований навчальний текст в електронному навчанні. *Новий Колегіум*, 1: 42–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2016_1_11.
- Літвінова, 2013 – Літвінова, О.В. (2013). Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 23:

343–346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_103

- Мазурик, Антонів, 2020 – Мазурик, Д., Антонів, О. (2020). Стандартизовані вимоги: рівні володіння української мови як іноземної А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань: посібник. Київ: ІНКОС. 186 с.
- Субота, 2024 – Субота, Л. (2024). Текст як одиниця мовлення й продукт комунікації в навчанні іноземних студентів. *Світові виміри освітніх тенденцій: збірник наукових праць*, 17: 156–161. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78273>
- Bakum, Savchak, 2021 – Bakum, Z., Savchak, I. (2021). Cultural Component in Professional Development of Non-philological Specialties Students in the Process of Studying a Foreign Language. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 12(4): 69–85.
- Hrytsenko, Zozulia, Kushnir, 2023 – Hrytsenko, O., Zozulia, I., Kushnir, Ir. (2023). Opportunities for Organization of Classes in Foreign Languages by Means of Microsoft Teams (in the Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language). *Theory and Practice in Language Studies*, 8: 1900–1911.
- Ushakova, Kushnir, Al-shaboul, 2023 – Ushakova, N., Kushnir, Ir., Al-shaboul, I. (2023). Principles of the structure and functions of work programs of curriculum disciplines of the linguistic cycle for educational migrants, Chapters of Monographs. In: *Problems and prospects of training in higher school: pedagogical, philological, psychological and intercultural aspects*. Chapter 3. PP. 34–49.

References

- Bidenko, L., Zavorodnii, V.A., Kyselova, H. (2020). Ukrainian language. Level B1: textbook. Sumy: University book. 368 p. [in Ukr.].
- Verzhanska, O. (2016) Creolized educational text in e-learning. *New Collegium*, 1: 42–49. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2016_1_11 [in Ukr.].
- Litvinova, O. (2013) Speech activity is a psycholinguistic problem. *Scientific journal of the National Polytechnic University named after M.P. Dragomanov. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology*, 23: 343–346. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_103 [in Ukr.].
- Mazuryk, D. Antoniv, Ol. (2020). Standardized requirements: level of command of the Ukrainian language as a foreign language A1–C2. Samples of certification tasks: textbook. Kyiv: INKOS. 186 p. [in Ukr.].
- Subota, L. (2024) The text as a unit of speech and a product of communication in the education of foreign students. *World dimensions of educational trends: collection of scientific papers*, 17: 156–161. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78273>. [in Ukr.].
- Bakum, Z., Savchak, I. (2021) Cultural Component in Professional Development of Non-philological Specialties Students in the Process of Studying a Foreign Language. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 12(4): 69–85.
- Hrytsenko, O., Zozulia, I., Kushnir, Ir. (2023) Opportunities for Organization of Classes in Foreign Languages by Means of Microsoft Teams (in the Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language). *Theory and Practice in Language Studies*, 8: 1900–1911.
- Ushakova, N., Kushnir, Ir., Al-shaboul, I. (2023). Principles of the structure and functions of work programs of curriculum disciplines of the linguistic cycle for educational migrants, Chapters of Monographs. In: *Problems and prospects of training in higher school: pedagogical, philological, psychological and intercultural aspects*. Chapter 3: 34–49.

BIDENKO Larysa

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Journalism and Philology, Sumy State University,

INTERRELATED TEACHING OF READING AND SPEAKING IN THE PROCESS OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE (IN THE TEACHING MATERIALS OF THE MANUAL «UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE». LEVEL B1)

Summary. *Interrelated learning of the Ukrainian language as a foreign language is implemented through a communicative-activity approach and is determined by the real communicative needs of students. Taking into account the level of language proficiency changes structural and meaningful speech acts. The formation of communicative competence occurs through the interaction of all types of speech activity.*

Learning to speak or write is impossible without developed skills to recognize and understand text, while listening is impossible without the process of speaking etc.

The authors of the article present an analysis of scientific and didactic literature on the research problem. Scientists note that reading in a foreign language as a communicative skill and a means of communication is, along with oral speech, an important type of speech activity and the most widespread way of foreign language communication.

Since we are talking about the reproduction of an educational text that must be read and understood, the question of the unity and specificity of reading and speaking

as types of speech activity is essential. This explains the relevance of the research topic.

The authors of the article made an attempt to develop and describe a special education system that would meet the needs of the modern educational process, namely: fluency in the language, the ability to express one's thoughts, understand interlocutors, use oral language, as well as reproduce and interpret written information.

Taking into account the unity of reading and speaking, the article describes and presents three phases of types of speech activity – the motivational-encouraging phase, which is related to the mechanism of motivation; tentative and research; executive

The article presents a system of exercises that meets the real communicative needs of students.

Keywords: *Ukrainian language as a foreign language; interconnected learning; reading; speaking; communicative need; text; types of texts; sample tasks.*

*Одержано редакцією 15.03.2025
Прийнято до публікації 23.03.2025*